

Türküstan

www.turkustan.az

**Aydın
Qasımlı**

Filologiya üzrə
fəlsəfə doktoru

Bizim yazar

(əvvəli ötən sayımızda)

Yunus Əmrənin dünyanın fani-
liyini bilməsi, digərlərinə bən-
zəmir. O, bu fanilik içərisində bir
əbədiyyət işığı görmüşdür ki, bu
əbədiyyət işığı Haqqa, Haqqın
sönməz günəşinə, insafa, vicdana,
edələtə dayanan işıqdır. Yunus
Əmrə insanlara bilmək, görmək və
duymaq həqiqətlərini, xəyanəti
məhəbbətə, düşməni dosta, pisi
yaxşıya, şəri xeyrə çevirmək yolla-
rını göstərmişdir. İnsanlıq və Haqq
körpüsündən dünyaya işıq saçan
bir "Məşəllə" keçən duyğulu insan
qəlbine enən Yunus Əmrə insanları
da "Dost dərğahi"ndə əbədi mə-
kan qazanmağa, Haqqa qovuşma-
ğa səsəlmiş, bütün insanlığın əbə-
di həyat dərğələrini öz könlündə da-
şımış, Türkün "İlham atı"nda 770 il
yol gələrək İlahi Türkcəsi ilə öl-
məzlik qazanmış, bəşəriyyətin tər-
cüman şairi olmuşdur.

Yunus Əmrə Türkün ulu, mü-
qəddəs varlığı kimi Tanrının nuru
ilə süslənmiş, böyük və əbədi
Türk dünyasının qəlbində əbədi
taxt qurmuşdur. Yunus Əmrə o
dünyanı bu dünyadan gören, İn-
kir-Minkirlə sorğu-suala giren, İslam
dünyasını öz "İlahi"lərində
birləşdirən ulular ulusudur. Haq-
qın işığı özünü ilə bərabər daşı-
yan, bu işıqdan insanlara təmən-
nasız pay verən, müxtəlif dinlərə,
təriqətlərə bölünmüş insan cə-
miyyətini həqiqətə, mərifətə, əsil
insanlığa səsleyen Yunus Əmrə
göstərmişdi ki:

'Şəriət, təriqət yoldur varana
Həqiqət, Mərifət ondan içəri,
Məni məndən soma, məndə deyiləm,
Bir mən vardır məndə, məndən içəri.
Deyirlər, Süleyman bildi quş dilin
Süleyman var, Süleymandan içəri
Keçər ikən Yunus tuş gəldi Dosta
Qaldı dərğahında andan içəri.'
(Güldəstə, səh. 20, 21).

Ruhu ilə Haqqa-Yaradana qo-
vuşmaq istəyən, öz dərğini Mə-
ləklərə, Tanrıya çatdıran Yunus
Əmrənin hər misrası, hər beyti in-
san könlündə bir Haqq işığı yan-
dırır, insanı Haqq aşıqı olmağa
səsleyir.

Müxtəlif dinlərin hakim oldu-
ğu ölkələrdə cahan hakimiyyətinə
sahib olan Türklərin bu işi əsrlər-
cə yaşatmasında Yunus Əmrə ki-
mi mütəfəkkirlərin müstəsna xid-
mətləri olmuşdur. Yetmiş iki mil-
lətə eyni gözlə baxan, bütün in-
sanlara dəyər verən, insan qəlbini
Tanrıda təcəlli etdiyi üçün in-
sanı hər şeydən üstün tutan Yu-
nus Əmrə kamil bir insan olan və
İlahi eşqə sadiq qalmaq üçün in-
sanlığa qurban belə olmağı ən ali
vəzifə saymış və göstərmişdi ki:

'Bütün xəlp olanlara
Bir göz ilə baxmayan
Xalqa müdərrişdirsə
Həqiqətə asidir'.

(Güldəstə, səh.
156).

Və ya:

'Yetmiş iki millətə
qurban ol aşıq isən,
Ta aşıqlar səfəndə
İmam olasan sadiq'.

rüşlərini şəriət ehkamları üzərində
bina edən Yunus Əmrə İlahi-
lərində bir çox iman məsələləri,
Cənnət, Cəhənnəm, Axirət və s.
kimi anlayışlar onun hürr düşün-
cəsində yeni çalarlar qazanmış,
heç bir sufi şairin söyləyə bilmə-
yəcəyi bir açıqlıq ortaya qoy-
muşdur.

Yunus Əmrə təsəvvüf fəlsəfə-
sində ən böyük ixtilaf yaradan "Ə-
nəlhəqq" fəlsəfəsini bütünlüklə
qəbul etmiş, öz yaradıcılığında
yeri gəldikcə bunu şərh etməyə
çalışmışdır.

Ətə, kəmiyə büründüm,
Yunus deyə göründüm"

-deyən şair bu məsələni
özündən əvvəlki mütəəvviflərdən
daha açıq və qısa şəkildə
həll etmişdir. Onun bütün dünya-

'Vücd şəhrini gəzdik
Cümlə Vücudda bulduq.
Dağları, dənizləri
Cümlə Vücudda bulduq.
Göydə yeddi ulduzu
Cümlə Vücudda bulduq.
Göydə Beytül məmuru
Cümlə Vücudda bulduq.
Furkan (Quran-A.M.) ilə Zə-
buru
Cümlə Vücudda bulduq.
Cümləmiz dedik sadək
Cümlə Vücudda qaldı'
(Yunus Emre Divanı, səh.197-198).

Yunus Əmrə də digər mütə-
səvviflər kimi bədənin fani, ruhun
isə əbədi olduğunu, Kainatın əsa-
sını təşkil edən dörd ünsürün-
torpaq, hava, su və odun da Tanrı-
nın hikməti sayəsində yarandığını,
İnsanın xarakteri, ədəbi də,

də ki, yerdə, göydə, maddi və mə-
nəvi dünyada nə varsa, hamısı
Odur. O, təkdir, şəriki yoxdur. On-
dan başqa hər şey, hər kəs fanidir.
Yunusa görə "Mənəm" deməyə yal-
nız Onun-Tanrının haqqı var:

'Bu çarx Mənim əlimdədir,
Üstündə Mən oturmuşam.
Mülk mənimdir, hökm edərəm,
Yandıran Mən, yaxan Mənəm.
Ol Həllaci Mənsur ilə
Söylər idim Ənəlhəqqi,
Yenə onun boynuna dar
Dar Urqanı taxan Mənəm.
Həm batinəm, həm zahirəm,
Həm əvvələm, həm axıram,
Həm mən Oyam, həm O mənəm,
Həm ol Kərim Sübhan Mənəm.
Bu yeri, göyü yaradan,
Bu Ərşi-Kürsü durduran,
Min bir adı vardır Yunus,
Ol sahibi-Quran Mənəm"

Tanrının səsi, könüllər sultanı Yunus Əmrə

(Yunus Emre Divanı, səh. 230).
'Yunus deyil bunu deyən,
Qüdrət dilidir söyləyən.
Kafir olur inanmayan

*Yunus Əmrə duymuş, düşünmüş, inanmış və bütün bu duyuş, düşüniş və inanışlarını
xalqın anlayacağı bir dillə şeirləşdirmiş, ən qapalı məsələləri xalqın asanlıqla anla-
ya biləcəyi şəkildə anlatmışdır. Təsəvvüfi görüşlərini şəriət ehkamları üzərində bina
edən Yunus Əmrə İlahilərinə bir çox iman məsələləri, Cənnət, Cəhənnəm, Axirət və
s. kimi anlayışlar onun hürr düşüncəsində yeni çalarlar qazanmış, heç bir sufi şairin
söyləyə bilməyəcəyi bir açıqlıq ortaya qoymuşdur.*

Yunus Əmrə təsəvvüf fəlsəfəsində ən böyük ixtilaf yaradan "Ənəlhəqq" fəlsəfəsini bütünlüklə qəbul etmiş, öz yaradıcılığında yeri gəldikcə bunu şərh etməyə çalışmışdır.

Türk Oğuz törələrinin yaşama-
sını öz ilahilərində canlı tutan Yu-
nus Əmrə "Malın yağmalanmasını
(Qazan Xanın evinin yağmalan-
ması kimi Oğuz törəsi) da İlahi eş-
qə bir vasitə və mənəvi bir borc
saymış" (Osman Turan, Türk Ci-
han hakimiyyəti məfkuresi tarixi,
Ankara 1969, səh. 106), Oğuz Qo-
buzu ilə təsəvvüf ilahilərini tərən-
nüm etmiş, eyni zamanda Türk
dünya nizamı və Türk cahan haki-
miyyəti məfkuresini də könüllərdə
yerləşdirməyə müvəffəq olmuşdu.

Yunus Əmrə duymuş, düşün-
müş, inanmış və bütün bu du-
yuş, düşüniş və inanışlarını xal-
qın anlayacağı bir dillə şeirləş-
dirmiş, ən qapalı məsələləri xal-
qın asanlıqla anlama biləcəyi şə-
kildə anlatmışdır. Təsəvvüfi gö-
rüşünün əsasını "Ənəlhəqq"

ideyası təşkil edir.

'Əzəldən mənim fikrim,
Ənəlhəqq idi zikrim.
Hənzur daha doğulmadan"
Ol Mənsuri Bağdadi"
(Yunus Emre Divanı, İstanbul
1990, səh. 155).

Yunusa görə yalnız bir Varlıq
mövcuddur, qalan hər şey, Kainat
belə onun içindədir. Hər nə var-
sa, bir Vücudda vəhdətdədir. Yu-
nusa görə "Allahdan başqa İlahi
yoxdur" ayəsinin bir mənası da
ümumiyyətlə "Allahdan başqa
heç nə yoxdur" anlamındadır.
Çünki maddi olan hər mövcudat
fanidir. Deməli, hər şey bir bütü-
nə daxildir.

onların vəhdəti də bu dörd ünsür
sayəsində yarandığını göstərmiş-
dir. Yunusa görə dünyada ruhdan
başqa nə varsa yox olur:

'Məna axtar bu yolda
Məna duyan könüllər
Tən fanidir, can ölməz
Ölürsə təklər ölər.
Çəşmələrdə bardağın
Bir anda durur isə
Yaratdı Haqq dünyanı
Dünyaya gələn gedər"
(Yunus Emre Divanı, səh.
200).

Öz şəxsi varlığını İlahi Varlığa
qurban verən, "Ənəlhəqq" söyləyən
şair "Mən" deyəndə yalnız Tanrı
nəzərdə tutmuş, Onun dilindən da-
nışmış və bütün varlığı ilə inanmış-

Əvvəl-axır həmə Mənəm"

-deyən şair özünü Allaha tuta-
raq deyir ki, mənə nə istəyirsən
et, necə əzab verirsən ver, yenə
də Səndən üz döndərmərəm,
çünki "Ənəlhəqq" deyilən bir hə-
qiqət var:

'Yüz min cəfa qılsan mənə,
Səndən üzüm döndərməzəm.
Canım dəxi alır isən
Səndən üzüm döndərməzəm.
Səni sevərəm can ilə,
Qul olmuşam qurban ilə,
Qanım töküüb qurban eylə
Səndən üzüm döndərməzəm"
(Yunus Emre Divanı, səh.219).

(ardı gələn sayımızda)

Oxu, oxut, abunə ol!